

УДК 378.371

ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ

Л. І. Скорописова

Стаття розглядає актуальні питання формування лідерських якостей майбутніх менеджерів.

Визначені якості, які дозволяють майбутнім менеджерам швидко досягати поставленої мети, мати професійну мобільність та бути готовими до професійного зростання.

Розроблені вимоги до основних функцій менеджерів, які, завдяки сформованим лідерським якостям, дають змогу їм ефективно працювати на управлінській посаді.

Надано визначення «лідерські якості студентів», які набуваються у процесі систематичної педагогічної підготовки у ВНЗ.

Розглянуті основні компоненти структури лідерських якостей та визначені необхідні педагогічні умови для ефективного їх формування у майбутніх менеджерів.

Ключові слова: лідерські якості, професійна менеджерська підготовка, компетентності, педагогічні умови.

Постановка проблеми. Конкурентоспроможність і національна безпека України, її поступ в європейський простір і водночас потужні виклики: поглиблення системної фінансово-економічної кризи, збільшення й посилення її негативних соціальних наслідків, військова агресія, вимагають якісно нового, європейського рівня управління і зумовлюють необхідність посилення вимог до професійної підготовки менеджерів, формування їхньої компетентності, особистісних якостей.

Саме сформовані лідерські якості у менеджера забезпечують його готовність до динамічних цивілізаційних змін, життєтворчості та самореалізації в суспільстві XXI століття; ступінь його духовно-моральної й патріотичної вихованості; здатність ефективно формувати команду, вести за собою інших, бачити перспективні можливості, приймати оптимальні рішення та нести за них відповідальність.

Актуальним є визначення вимог до основних функцій менеджерів, які, завдяки сформованим лідерським якостям, дозволять їм ефективно працювати на управлінській посаді.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що вивчення й осмислення сучасного вітчизняного і закордонного досвіду дослідження лідерства та його проблем у роботах Н. Белякової [1], Н. Семченко [2], М. Лукашевич [3], Л. Зубанової [4], Б. Головешко [5], У. Беніса [6], С. Новікової [7], В. Бикової [8] та О. Романовського [9] дозволило відобразити певні особливості в переліку ключових лідерських якостей успішного керівника.

Проте сучасний стан системи підготовки менеджерів не є цілком відповідним суспільним вимогам щодо виконання місії підготовки фахівця з менеджменту нового типу з лідерськими якостями й характеризується наявністю певних взаємопов'язаних суперечностей.

Метою дослідження є надання загальної характеристики лідерських якостей майбутнього менеджера та вивчення наукових підходів до їх формування в навчальному процесі ВНЗ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Спрямованість економіки України в світову систему обумовлює актуальність нових форм організації системи господарської діяльності підприємств за рахунок ефективного керівництва.

Згідно з Національною доктриною, освіта визнана пріоритетною сферою нагромадження знань і формування вмій, створення максимально сприятливих умов для виявлення й розвитку творчих здібностей кожного громадянина України, виховання в нього високих етичних принципів і національної само ідентифікації [10]. Під професійною менеджерською підготовкою прийнято розуміти здатність якісно виконувати кожним керівником (менеджером) свої щоденні основні функціональні обов'язки у вигляді робочих процедур з використанням техніки та прийнятих технологій, які є в наявності в організації з надання управлінсько-організаційних послуг підлеглим, тобто виконання своїх службово-посадових обов'язків [11].

Але існуюча система підготовки менеджерів не відповідає сучасним потребам суспільства і в нових умовах господарювання не забезпечує належним чином випускників готовністю до менеджерської діяльності.

В основу нової версії галузевих стандартів вищої освіти України в галузі знань з менеджменту й адміністрування покладено компетентнісний підхід, завдяки якому обумовлено «перехід від традиційної тріади в освітній діяльності формування моделі менеджера «знання - уміння - навички» (спрямоване на репродуктивний автоматизм) до пентади «знання - професіоналізм - здатність до створювання - здатність до підприємництва - соціальність», що спрямована на продуктивність, творчість і практицизм

[12, с. 3] та дозволяє «орієнтувати діяльність майбутніх фахівців на нескінченну різноманітність професійних і життєвих ситуацій» [13, с. 30-38].

Під час підготовки майбутніх менеджерів у ВНЗ і формуванні у них необхідних компетентностей, необхідно пам'ятати, що підприємства, які виступають як суб'єкти, що створюють попит на професійних управлінців, є досить різними та зацікавлені у фахівцях, які б вільно володіли не тільки професією, а й могли б орієнтуватися в суміжних галузях діяльності, мали низку якостей, які дозволяють швидко досягати поставленої мети, мали професійну мобільність та були готовими до професійного зростання.

Головними з якостей вважаються уміння: керувати людьми; бути тою людиною, за якою люди готові йти, ідеям якої вони готові вірити; йти на компроміс з мінімумом негативних наслідків.

Саме такі якості притаманні лідеру – «члену групи, який в значущій ситуації здатен робити істотний вплив на поведінку інших учасників» [14, с. 176].

Зазначимо, що перелік компетентностей майбутніх менеджерів у державному стандарті не враховує потребу формування лідерських якостей і тому, при забезпеченні професійної підготовки, необхідно орієнтуватися на ключові компетентності, що окреслюють певні якості особистості та формування яких повинно сприяти ефективній праці на займаній посаді.

Спираючись на зазначені в стандартах основні компетентності менеджерів: організаційно-стратегічну, компетентність у сфері прийняття рішень, аналітичну, адміністративну, комунікативну, психолого-педагогічну та виробничу, нами розроблені та надані в табл. 1 вимоги до основних функцій менеджерів, які, завдяки сформованим лідерським якостям, дозволять їм ефективно працювати на управлінській посаді.

Отже, лідерські якості є важливими у здійсненні лідером своїх функцій. Наявність менеджера-лідера в організації буде сприяти підвищенню її ефективної роботи і забезпечувати успішність організаційних змін та існування організації в ситуації ризику.

І тому в процесі навчання майбутні менеджери повинні придбати такі якості. Вважаємо, що *лідерські якості* студентів – це професійно-особистісне утворення динамічного та стратегічного характеру, що охоплює фізіологічні та психологічні задатки лідера, управлінські знання та вміння й може ефективно формуватися у процесі систематичної педагогічної підготовки у ВНЗ та буде забезпечувати майбутнім фахівцям професійну мобільність і конкурентоспроможність на ринку праці.

Вимоги до основних функцій менеджера з позиції керівника-лідера

Основні функції менеджера	Стандартні вимоги щодо виконання основних функцій	Наявність сформованих лідерських якостей	Вимоги щодо виконання основних функцій з позиції керівника-лідера
1	2	3	4
Планування	Визначення мети і майбутнього стану організації, а також ресурсів необхідних для їх досягнення	Ініціативність, потреба в успіху, сила волі позитивне самоставлення	Здійснення кваліфікованого планування на основі принципу участі (по Р. Ансоффу)
Організація	Участь у системі розроблення структури трудового процесу. Розподіл завдань між підрозділами та серед підлеглих	Комунікативність, організаторські здібності, позитивне самоставлення	Доцільне співвідношення централізації та децентралізації влади
Мотивація	Виділення сукупності внутрішніх і зовнішніх рушійних сил, що спонукають до діяльності	Ініціативність, сила волі, стійкість до стресу, позитивне самоставлення, потреба в успіху	Створення мотиваційної структури і мотивуючого середовища на основі поєднання формальних і неформальних основ влади
Контроль	Побудова системи контролю на основі чіткого стандарту відповідності бажаних результатів із наявними	Сила волі, стійкість до стресу, рефлексивність, комунікативність, потреба в успіху, організаторські здібності	Взаємодія об'єкта та суб'єкта контролю як єдиного цілого на високому професійному рівні. Проектування системи контролю з пріоритетною аналітико-коригуючою функцією

Важливими компонентами структури лідерських якостей майбутніх менеджерів є індивідуальний, діяльнісно-впливовий та цільовий, що відповідає основним етапам розвитку наукової думки стосовно досліджень феномену лідерства: теорії лідерських якостей, теорії поведінкового підходу, мотиваційної теорії.

Індивідуальний компонент є важливим у структурі лідерських якостей і під час підготовки майбутнього менеджера-лідера необхідно чітко

визначити ті риси, які дозволять керівнику успішно працювати на будь-якому рівні управління.

Діяльнісно-впливовий компонент структури відображає особливості поведінкового підходу і відповідає основним функціям, які виконують менеджери у своїй професійній діяльності: планування, організація, мотивування та контроль.

Стратегічним у структурі лідерських якостей є *цільовий компонент*, адже виміром успішності роботи керівника є досягнення організацією поставлених цілей.

Для ефективного формування у майбутніх менеджерів лідерських якостей, необхідні педагогічні умови, а саме:

– використання інноваційних технологій контекстного навчання (постійна зміна видів навчальної діяльності: робота в малих групах, дискусії, практичні вправи тощо) та інформаційно-комунікаційного навчання (використання хмарних технологій: дистанційне проведення лекцій та семінарів, організація інтерактивних занять та конференцій, публікація завдань та оцінок успішності в «хмарі» тощо); це дає можливість отримувати емоційне задоволення від навчальної діяльності, радість перемоги над собою і сприяє закріпленню поведінки, спрямованої на досягнення успіху;

– удосконалення психолого-педагогічної компетентності викладачів щодо демонстрування у професійній діяльності лідерської поведінки – ефект так званої «технології спадковості», коли не тільки засвоюється навчальний матеріал, а підсвідомо копіюються певні риси, стиль поведінки викладача, у тому числі організованість, системність, уміння чітко поставити завдання, забезпечити ефективну діяльність групи на успішне розв'язання проблеми, що сприяє створенню можливостей для постійного професійного самовдосконалення та підвищення кваліфікації з урахуванням специфіки викладача ВНЗ;

– оптимізація змісту підготовки студентів, спрямованої на їх самовдосконалення, а саме само зміна особистості ініціюється власне нею та відбувається не ізольовано, а в процесі свідомого розвитку й становлення індивіда та ґрунтується на особистісних цінностях, ідеалах, пріоритетах діяльності, завдяки активності як самого суб'єкта, так і його взаємодії з оточуючими і що вимагає визначення критеріїв оптимізації психолого-педагогічної підготовки і створення програми сприяння самовдосконаленню майбутніх менеджерів, до якої включено складання SWOT-аналізу, різноманітні ігри, участь у тематичному семінарі.

Уміле використання й поєднання всіх форм навчання, а саме форм навчання, що пов'язані з теоретичним засвоєнням навчального матеріалу: лекції, семінарські заняття, консультації тощо; спрямовані на практичну підготовку: ділові ігри, аналіз ситуацій тощо; є самостійною навчальною роботою: поза аудиторна самостійна підготовка до занять, робота в бібліотеці та в мережі Інтернет, виконання індивідуальних завдань тощо; є формою педагогічного діагностування, контролю навчально-пізнавальної діяльності студентів: контрольні роботи, заліки, тестування тощо сприятиме тому, що майбутній управлінець зможе вже в навчальній діяльності відчувати особливості майбутньої професії та мати можливість виділити, сформулювати та вдосконалити необхідні професійні якості.

Висновки. Сучасне бізнес-середовище висуває певні вимоги до особистості менеджерів, які актуалізують проблему формування у них лідерських якостей і наявність яких дає змогу керівнику бути успішним й ефективно працювати.

Лідерські якості можуть і повинні формуватися в процесі навчання у ВНЗ. Враховуючі їхні основні характеристики, критерії сформованості, необхідно таким чином організувати педагогічний процес, щоб він максимально сприяв ефективності й успішності їх формування.

Перспективи подальших досліджень будуть направлені на вивчення зарубіжного досвіду формування лідерських якостей майбутніх менеджерів та розробку моделі формування лідерських якостей майбутніх менеджерів у процесі їх підготовки.

Література

1. Белякова Н. В. Социально-психологические особенности проявления лидерства в студенческих группах: автореф. дисс. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.05 «Социальная психология» / Н. Белякова. – М., 2002. – 19 с.
2. Семченко Н. О. Педагогічні умови формування лідерських якостей майбутніх учителів у поза аудиторній діяльності: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Н. Семченко. – Х., 2005. – 23 с.
3. Лукашевич М. П. Самоменеджмент в освіті: можливості і перспективи / М. Лукашевич // Педагогіка і психологія. – К., 2002. – № 3. – С. 67-69.
4. Зубанова Л. Б. Сущность лидерства и возможности формирования его потенциала / Л. Б. Зубанова // Педагогическое образование и наука. – М., 2007. – № 2. – С. 53-57.
5. Головешко Б. Р. Соціальні функції лідерства і його роль у професійній діяльності сучасного спеціаліста з інформаційних технологій / Б. Р. Головешко // Теорія і практика управління соціальними системами. – Х., 2013. – №4. – С. 42-50.

6. У. Бенис, Р. Томас. Как становятся лидерами: менеджмент нового поколения. – М.: Вильямс, 2006. – 208 с.
7. Новикова С. А. Развитие лидерских качеств будущих менеджеров в процессе профессиональной подготовки: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / Новикова Светлана Анатольевна. – Магнитогорск, 2009. – 211 с.
8. Бикова В. О. Сутність, структура та діагностика рівня сформованості конкурентоздатності майбутнього фахівця : навч.-метод. посібник / В. О. Бикова. – Дніпропетровськ: Дніпропетровський університет ім. А. Нобеля, 2012. – 88 с.
9. Романовський О. Г. Педагогіка успіху: підручник / О. Г. Романовський, В. Є. Михайличенко, Л. М. Грень. – Х.: НТУ «ХПІ», 2011. – 368 с.
10. Национальна доктрина розвитку освіти. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://osvita.ua/legislation/other/2827/>
11. Саляхов В. Ю. Формирование лидерских качеств студентов: на опыте подготовки менеджеров: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / Саляхов Вячеслав Юрьевич. – Волгоград, 2008. – 189 с.
12. Мазаракі А. А. Компетентнісна модель менеджера в галузевих стандартах вищої освіти України / А. А. Мазаракі, Т. І. Ткаченко // Науково-методичні підходи до викладання управлінських дисциплін в контексті вимог ринку праці : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 11-12 квіт. 2013 р. : у 2 т. – Дніпропетровськ, 2013. – Т. 1. – С. 3-5.
13. Жигір В. І. Наукові підходи до побудови моделі професійної компетентності фахівців / В. І. Жигір // Проблеми трудової і професійної підготовки : наук.-метод. зб. Слов'янського державного педагогічного університету / [Жол. авт. ; відповід. редактор і укладач В. В. Шешенко]. – Слов'янськ : СДПУ, 2011. – Вип. 16. – С. 30-38.
14. Психологический словарь / [под ред. В. В. Давидова, А.В. Запорожца, Б.Ф. Ломова и др.] ; Науч.-исслед. ин-т общей и педагогической психологии Акад. пед. наук СССР. – М. : Педагогика, 1983. – 448 с.

ФОРМИРОВАНИЕ ЛИДЕРСКИХ КАЧЕСТВ У БУДУЩИХ МЕНЕДЖЕРОВ

Л. И. Скорописова

Статья рассматривает актуальные вопросы формирования лидерских качеств будущих менеджеров.

Определены качества, которые позволяют будущим менеджерам быстро достигать поставленных целей, иметь профессиональную мобильность и быть готовыми к профессиональному росту.

Разработаны требования к основным функциям менеджеров, которые, благодаря сложившимся лидерским качествам, дают им возможность эффективно работать на управленческой должности.

Дано определение «лидерские качества студентов», приобретенные в процессе систематической педагогической подготовки в вузе.

Рассмотрены основные компоненты структуры лидерских качеств и определены необходимые педагогические условия для эффективного их формирования у будущих менеджеров.

Ключевые слова: лидерские качества, профессиональная менеджерская подготовка, компетентности, педагогические условия.

FORMING FUTURE MANAGERS' LEADERSHIP QUALITIES

L. I. Skoropisova

The author of the article examines actual issues of forming the leadership qualities of future managers.

The qualities that allow future managers to achieve quickly their goals, be professionally mobile and prepared for professional growth are defined.

Managers' main functions requirements are developed, which, thanks to the formed leadership skills, will allow them to work effectively in a managerial position.

The author gives definition of the concept «leadership qualities of students», which are acquired in the process of systematic pedagogical training in the universities.

The main components of the structure of leadership qualities are considered and the necessary pedagogical conditions for their effective formation among future managers are defined.

Key words: Leadership qualities, professional managerial training, competence, pedagogical conditions.

Скорописова Людмила Іванівна – старший викладач кафедри менеджменту Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ, Україна). E-mail: lis38@ukr.net

Skoropisova Liudmyla Ivanivna – Senior Lecturer of the Department of Management of State Higher Educational Institution «Donbass State Teachers' Training University» (Sloviansk, Ukraine). E-mail: lis38@ukr.net